

ПОЛІТИКА РФ ЩОДО КОРИННИХ НАРОДІВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ АР КРИМ

Бакальчук Владислава Олегівна,
кандидат філософських наук

Розглянуто актуальні виклики, які постали перед корінними народами Криму (кримськими татарами, караїмами, кримчаками) після окупації півострова Російською Федерацією. Метою статті є визначення вразливих позицій російської політики щодо корінних народів РФ, зокрема на території Криму. На основі аналізу декларативної та фактичної реалізації політики щодо корінних народів РФ визначено імітаційний та маніпулятивний характер реалізації політики РФ щодо корінних народів на підконтрольній їй території. Окреслено низку пріоритетних напрямів реалізації державної політики України щодо деокупації Криму, а також тактичних дій української сторони в рамках державної політики щодо корінних народів Криму на національному та міжнародному рівні. Зроблено висновки, що процес формування й реалізації Україною політики щодо корінних народів Криму має стати складовою частиною стратегії деокупації Криму, що також посилить позиції української сторони у здатності ефективно протистояти агресії РФ передусім на міжнародній арені.

Ключові слова: корінні народи, кримські татари, караїми, кримчаки, корінні малочисельні народи РФ, окуповані території.

Bakalchuk Vladyslava

THE POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION ON THE INDIGENOUS PEOPLES IN THE OCCUPIED TERRITORY OF THE CRIMEA

The author examines the current challenges facing the indigenous peoples of the Crimea (Crimean Tatars, Karaites, Krimchaks) from the time the Russian Federation had occupied the peninsula. The article is to determine the vulnerable positions of Russian policy on indigenous peoples of Russian Federation and particularly in the occupied territory of the Crimea. The author analyzes the declarative and actual implementation of policy on indigenous peoples and defines the simulation and manipulative nature of Russian implementation of the policy on indigenous peoples in the occupied territory of Crimea. The author outlines a number of priority directions of Ukraine's state policy on de-occupation of the Crimea and tactical aspects of Ukrainian state policy on indigenous peoples of the Crimea at national and international level. The article concluded that the process of formation and implementation of policy on indigenous people of the Crimea should become part of the strategy of de-occupation of the Crimea, which also will strengthen the position of the Ukrainian side in the ability to effectively confront the aggression of the Russian Federation, especially in the international arena.

Keywords: indigenous peoples, the Crimean Tatars, Karaites, Krimchaks, small peoples of Russian Federation, occupied territories.

Питання правового статусу корінних народів в Україні є давно назрілою проблемою, і відтермінування його вирішення відіграло негативну роль у втраті Україною територіальної цілісності.

Так, своєчасне впровадження відповідного законодавства дало б можливість імплемувати ефективні правові та адміністративні механізми протидії російському і проросійському впливу

на долю півострова. Водночас експансія, яку здійснила РФ на Кримський півострів, актуалізувала необхідність аналізу дій окупаційної влади щодо корінних народів Криму, формулювання відповідних завдань державної політики України та необхідність їх досягнення.

Дослідження історичного та етнографічного характеру корінних народів Криму здійснювали І. Ачкіназі, Ю. Полканов, Т. Шеголева, В. Крисаченко, М. Степико. До питань визначення правового статусу корінних народів України нині активно звертаються Н. Беліцер, Н. Бекіров, Б. Бабін, Л. Тимченко, Ю. Тищенко, Д. Киценко й актуалізують у політичному дискурсі М. Джемільєв, Р. Чубаров та ін.

Попри наявний значний масив здобутків наукового, політичного характеру, а також проєктів нормативно-правових актів щодо статусу корінних народів Криму, в Україні досі відсутній суспільний консенсус із цього питання.

Метою статті є окреслення тактичних дій української сторони з питання стратегії деокупації півострова в рамках державної політики щодо корінних народів Криму на національному та міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конвенції № 169 Міжнародної організації праці 1989 р. визначення «корінні народи» стосується народів, які є нащадками тих, хто населяв країну або географічну область, що є частиною певної країни, у період до її завоювання чи колонізації або в період встановлення існуючих державних кордонів, і які незалежно від їхнього правового статусу зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні та політичні інститути [1]. Такі народи у міжнародній правовій системі наділені колективними правами, що є фундаментальною відмінністю від прав національних меншин [2, с. 23]. Основні колективні права корінних народів висвітлено в Загальній Декларації ООН про права корінних народів (Резолюція 61/295 Генеральної Асамблеї ООН від 13 вересня 2007 р. [3]).

На статус корінних народів Криму претендують *караїми*, *кримчаки* та *кримські татари*. Однак лише кримські татари, згідно з даними останнього Всеукраїнського перепису населення України 2001 р. [4], були третьою за величиною (після росіян і українців) групою у структурі національного складу населення АРК (243,4 тис.

осіб, 12,0 %), і їхня кількість постійно зростала внаслідок реалізації державної програми репатріації раніше депортованих народів.

Згідно з переписом населення Криму, проведеним РФ у 2014 р. [5], на території півострова зареєстровано 229 526 кримських татар, 500 караїмів, 177 кримчаків. На останні показники чисельності кримськотатарського представництва у структурі населення Криму вплинули еміграція значної частини кримських татар на материкову Україну після окупації півострова і, ймовірно, свідоме заниження результатів перепису. Однак навіть за цих обставин кримські татари залишаються одним із найбільш чисельних корінних народів на території Криму.

Попри те, що РФ утрималася від підписання Загальної Декларації ООН про права корінних народів (2007), на офіційному рівні вона здійснює політику щодо «малочисельних корінних народів РФ». Стаття 69 Конституції РФ [6] гарантує права корінних малочисельних народів відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних угод РФ. Однак їх обмеження за кількісним показником у визначенні «корінні малочисельні народи» вже має дискримінаційні ознаки.

Згідно з російським законодавством цей статус може надаватися тим народам РФ, представники яких нараховують менше 50 тис. осіб. Постановою уряду РФ встановлено чіткий перелік малочисельних народів Росії [7], у який, за необхідності, вносяться відповідні зміни щодо розширення. На території окупованого півострова саме караїми та кримчаки, з огляду на свою чисельність, можуть претендувати на офіційний статус «малочисельних народів РФ».

23 червня 2014 р. під час «круглого столу» з питань реабілітації раніше репресованих народів окупаційною владою анонсувалася розробка проєкту постанови про визнання малими корінними народами Криму кримчаків та караїмів. Однак відповідна постанова досі не прийнята.

Караїмські організації періодично виступають з відкритими зверненнями до уряду РФ щодо необхідності їх визнання малочисельним корінним народом Криму та внесення їх до «Єдиного переліку...». Так, відповідне звернення міститься у Відкритому листі регіональної громадської організації «Національно-культурна автономія

караїмів міста Москви» [8]. На необхідності визнання кримських караїмів корінним малочисельним народом Російської Федерації наголошується і в Резолюції Національного з'їзду кримських караїмів-тюрків у 2016 р. [9], де також ідеться про необхідність прийняття довгострокової програми зі збереження етнокультурної спадщини кримських караїмів.

Однак лояльність позиції караїмів не мала суттєвого впливу на вироблення відповідних політичних рішень РФ. Так, з часу окупації Криму відповідна політика РФ не здійснюється і відповідні зміни до переліку малочисельних народів РФ не були внесені.

Натомість вітчизняна дослідниця Л. Тимченко наголошує на загрозі зникнення цього корінного народу, дискримінаційному ставленні окупаційної влади до його представників та необхідності протекціонізму українською стороною в питанні їх збереження [10].

Особливо показовим прикладом ігнорування державним патерналізмом прав малочисельних корінних народів у РФ є ситуація з корінним народом кримчаків. Оскільки більшість представників цього народу було винищено в період німецької окупації Криму в 1941 р., а за Всеукраїнським переписом 2001 р. їх представників на території Криму нараховувалося лише 204 особи, то саме цей народ із його культурною самобутністю перебуває під загрозою зникнення і тому найбільше потребує державної політики протекціонізму, збереження та розвитку.

Попри те, що під час заходів у День пам'яті кримчаків і євреїв – жертв нацизму окупаційна влада артикулює необхідність відкриття меморіалу, жодних кроків, спрямованих на збереження культурної самобутності представників цього народу, не анонсується.

Однак слід зазначити, що навіть у разі визнання кримчаків та караїмів «корінними малочисельними народами РФ» впровадження відповідної політики щодо них є малоймовірним. Так, у дослідженні Д. Киценка здійснено аналіз подальшого звуження статусу корінних малочисельних народів у федеральному законодавстві, а саме: регламентується статус корінних нечисельних народів Півночі, Сибіру, Далекого Сходу РФ та Республіки Дагестан, у результаті чого на федеральному рівні визначається правовий

статус лише частини корінних народів у декількох регіонах РФ [2].

Іншим аспектом дискримінаційного характеру відповідної політики є те, що у ФЗ РФ «Про гарантії прав корінних нечисленних народів Російської Федерації» [11] йдеться про народи, що «живуть на території традиційного розселення своїх пращурів, зберігають традиційний спосіб життя, господарство і ремесла», а отже, не охоплюється міське населення і не передбачаються заходи з відродження асимільованих народів.

Фактична політика РФ щодо корінних малочисельних народів, за оцінкою О. Лооде [12], спрямована не на забезпечення елементів самоврядності чи представницьких функцій, а на встановлення тотального контролю над ними; відповідні структури щодо збереження малочисельних корінних народів РФ є швидше перешкодою, аніж механізмом збереження їхньої самобутності та вирішення актуальних питань їх існування. Так, РФ уже має негативну репутацію серед представників Постійного форуму корінних народів через інциденти в контексті виконання своїх зобов'язань щодо вже легітимізованих малочисельних корінних народів РФ. Це мінімізує можливість задоволення потреб потенційних бенефіціарів з окупованої території Криму.

Ще складнішим є питання щодо забезпечення колективних прав корінного народу Криму – кримських татар.

Політика РФ щодо кримських татар з часу окупації півострова детально описана Н. Беліцер [13, с. 58–68], зокрема, еволюція від намагання схилити на свій бік лідерів кримськотатарського руху до його розколу та політика систематичного «виштовхування» цього корінного народу з території Криму. Окремим елементом такої політики є підміна права на самовизначення корінного народу шляхом імітаційної політики створення «національно-культурних автономій» у форматі громадських організацій.

Так, на початку процесу окупації півострова спробою завоювати лояльність кримських татар стало прийняття 11 травня 2014 р. Постанови № 1728-6/14 «Про гарантії відновлення прав кримськотатарського народу та його інтеграції в кримське співтовариство» [14] та указу про реабілітацію репресованих народів Криму [15].

Однак відновлення прав кримських татар не лише залишилося на декларативному рівні, а й трансформувалося у системні переслідування та масштабні затримання під час відзначення останньої річниці депортації кримськотатарського народу у 2017 р.

Ще в 2014 р. під час зустрічі президента РФ із представниками спільнот кримських татар [16] присутніми активістами було ініційовано пропозицію законодавчої легітимізації кримських татар як корінного народу Криму. Однак її не підтримали представники влади РФ. У відповідь В. Путін заявив, що «не кримські татари, а греки є корінним народом», оскільки «саме вони перші заселили цю територію».

Подібний підхід до статусу кримських татар ґрунтується на ігноруванні факту їх вкоріненості в етносоціальній структурі населення Криму [17], а також інших ознак, що формують підстави їхньої приналежності до корінних народів Криму [18].

Однак у російському інформаційному полі це твердження В. Путіна започаткувало тактику профанізії прагнення кримських татар на легітимізацію їх статусу і поширилося у псевдонауковому дискурсі. Уже через рік, під час свого візиту 17 серпня 2015 р., В. Путін узагалі закликав кримських татар не вимагати особливого статусу на Кримському півострові, розцінивши це як чинник цілеспрямованої політичної дестабілізації.

Оскільки кримські татари навіть за статистичними показниками не можуть отримати статус «малочисельного корінного народу РФ», Росія прагне довести кількість кримських татар на території півострова до показника «малочисельності», аби потім поширити на них дію свого законодавства. Репресії та переслідування кримських татар, їх представницьких органів, що здійснюються на тимчасово окупованій території України з початку окупації (з 20 лютого 2014 р.), це підтверджують. Також є підстави стверджувати, що окупаційна влада проводить в Криму умотивовану політику знищення кримськотатарського народу.

РФ не лише заперечує існування проблеми порушення прав кримськотатарського народу, а й перешкоджає Меджлісу обстоювати ці права. Зокрема, здійснено процедуру заборони Меджлісу як екстремістської організації: 26 квітня 2016 р. підконтрольний Росії «Верховний суд» Криму

ухвалив рішення заборонити діяльність Меджлісу кримських татар на території окупованого півострова.

Такі дії РФ викликали однозначно негативну реакцію міжнародної спільноти, на тлі якої вдалося сконсолідувати санкційний тиск на Росію. Зокрема, 12 травня 2016 р. Європарламент схвалив резолюцію [19], якою різко засудив заборону Меджлісу та закликав ЄС впровадити санкції щодо осіб, причетних до його заборони.

Питання захисту кримськотатарського народу як корінного стало вагомим пунктом у введенні обмежувальних заходів стосовно Росії Міжнародним судом ООН у позові «Україна проти РФ» за порушення Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Державний протекціонізм щодо захисту корінних народів Криму дає змогу залучати значне коло міжнародних правозахисних платформ, зокрема Постійний форум ООН з питань корінних народів. Також це забезпечує можливість консолідації міжнародної спільноти в рамках Міжнародного руху солідарності з кримськими татарами [20].

Висновки

Фактична політика РФ дає можливість Україні використати питання корінних народів Криму на міжнародній арені як інструмент обстоювання національних інтересів щодо відновлення власної територіальної цілісності та суверенітету. Однак для цього Українській державі необхідно вжити заходи, які свідчитимуть про те, що лише в разі деокупації Криму права корінних народів Криму будуть дотримані. Передусім це питання законодавчого врегулювання їхнього статусу та гарантії їхніх прав.

Створення в Україні ефективної системи забезпечення та захисту прав корінних народів і національних меншин зазначено в Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента. Постановами Верховної Ради України задекларовано гарантії збереження та розвитку самобутності кримськотатарського народу як корінного народу та всіх національних меншин України, права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної і незалежної Української держави, визнання Меджлісу як представницького органу кримськотатарського

народу, а також підтримку Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. Однак аналогічної заяви щодо інших корінних народів Криму — караїмів та кримчаків — досі не виголошено, попри розробку проектів відповідних документів Верховною Радою України.

Так, нормативно-правове врегулювання статусу корінних народів Криму є важливою умовою виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань відповідно до визнання у 2014 р. Декларації прав корінних народів ООН (2007 р.). Водночас це й можливість зміцнення власних позицій на міжнародній арені щодо лобювання національних інтересів у питанні відновлення

територіальної цілісності та суверенітету. Схвалення відповідних актів національного законодавства, зокрема Закону України «Про корінні народи», дає змогу легітимізувати не лише права корінних народів на самовизначення у складі держави Україна, а й статус України як гаранта цих прав.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Вироблення цілісної та системної державної політики щодо корінних народів Криму вимагає широкого наукового дискурсу й імплементації її у стратегію деокупації Криму та здатності ефективно протистояти РФ, передусім на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Конвенция о коренных народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах № 169 Международной организации труда (27 июня 1989 г.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_188
2. Киценко Д.М. Міжнародно-правовий статус корінних народів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук (на правах рукопису) / Д.М. Киценко. — Харків, 2003. — С. 23.
3. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples [Електронний ресурс] / United Nations Organization. — 2007. — Режим доступу : http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf
4. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
5. Национальный состав населения [Електронний ресурс] / Крымстат. — Режим доступу : crimea.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/crimea/resources/1f72198049859f4b9205f22d12c3261e/pub-04-01.pdf
6. Конституция Российской Федерации [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-5.htm>
7. О едином перечне коренных малочисленных народов Российской Федерации : Постановление Правительства Российской Федерации от 24 марта 2000 г. № 255 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://docs.cntd.ru/document/901757631>
8. Открытое письмо Караимов России к российской общественности, Президенту, Премьер-министру, чиновникам всех уровней и просто гражданам Великой России от 12.09.2014 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.karaims.com/page.php?cod=ru&page=448&node=447>
9. Резолюция Национального съезда крымских караимов-тюрков 2016 г. Принята единогласно делегатами Национального съезда крымских караимов-тюрков 20 мая 2016 г. (г. Симферополь) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://karai.crimea.ua/2016/06/>
10. Тимченко Л. Концепт «корінні народи» в сучасному міжнародному праві (на прикладі караїмів) [Електронний ресурс] // Evropsky politicky a pravni diskurz = European political and law discourse. — Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=EJ000130/2016/3/6
11. О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации : ФЗ РФ от 30.04.1999 г. № 82-ФЗ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kremlin.ru/acts/bank/13778>
12. Лооде О. Кафкианская внешняя политика России, или в чем виноваты молодые финно-угры? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uralistica.com/profiles/blogs/loode-v-chem-vinovaty-molodye-finno-ugry>
13. Беліцер Н. Кримські татари як корінний народ. — К. : Нац. газетно-журнальне вид-во, 2017. — 120 с.
14. О гарантиях восстановления прав крымскотатарского народа и его интеграции в крымское сообщество : Постановление ВР АРК [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2014/3/11/106796.htm>
15. О мерах по реабилитации армянского, болгарского, греческого, крымскотатарского и немецкого народов и государственной поддержке их возрождения и развития : Указ Президента РФ от 21.04.2014 г. № 268 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://rg.ru/2014/04/21/reabilitaciya-site-dok.html>

16. Встреча с представителями крымских татар (16.05.2014 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kremlin.ru/events/president/news/21028>
17. Інтеграція кримських татар в українське суспільство: проблеми і перспективи : аналіт. оцінки Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс] / [А. Гальчинський, О. Власюк, С. Здіорук, В. Крисаченко, Н. Прозорова, М. Степико]. – К. : НІСД, 2004. – 40 с. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/krim.htm>
18. Бабін Б.В. Статус корінних народів у сучасному міжнародному праві : наук. доповідь [Електронний ресурс]. – К., 2014. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/2414605/>
19. European Parliament resolution on the Crimean Tatars (2016/2692(RSP)) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P8-RC-2016-0582&language=EN>
20. В Лондоне поддержали создание Международного движения солидарности с крымскими татарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://islam.in.ua/ru/novosti-v-mire/v-londone-podderzhali-sozdanie-mezhdunarodnogo-dvizheniya-solidarnosti-s-krymskimi>

References

1. The International Labour Organization. (1989, Jun 27). Konventsia o korennykh narodakh, vedushchikh plemennoi obraz zhyzni v nezavisimukh stranakh № 169 [Convention 169 Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries]. *zakon0.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_188 [in Russian].
2. Kytsenko, D.M. (2003). Mizhnarodno-pravovyi status korinnykh narodiv [International legal status of indigenous peoples]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
3. United Nations Organization. (2007). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *un.org*. Retrieved from http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf [in English].
4. State Statistics Committee of Ukraine. (2001). Pro kil'ist ta sklad naseleння Ukrainy za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naseleння 2001 roku [About number and composition of the population of Ukraine in Census 2001]. *ukrcensus.gov.ua*. Retrieved from <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality> [in Ukrainian].
5. Krymstat. (2015). Natsionalnyi sostav naseleння [National composition of the population]. *crimea.gks.ru*. Retrieved from crimea.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/crimea/resources/1f72198049859f4b9205f22d12c3261e/pub-04-01.pdf [in Russian].
6. Konstitutsiya Rossiiskoi Federatsii [The Constitution of the Russian Federation]. *constitution.ru*. Retrieved from <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-5.htm> [in Russian].
7. Postanovleniie Pravitelstva Rossiiskoi Federatsii O Yedinom perechnie korennykh narodov Rosiiskoi Federatsii: prinyato 24 marta 2000 goda № 255 [Decree of the Government of the Russian Federation on the Unified List of Indigenous Minorities of the Russian Federation from 2000, March 24 № 255]. (n. d.). *docs.cntd.ru*. Retrieved from <http://docs.cntd.ru/document/901757631> [in Russian].
8. Otkrytoie pismo Karaimov Rossii k rossiiskoi obshchestviennosti, Presidentu, Premier-ministru, chinovnikam vsekh urovniei I prosto grazhdanam Vielikoi Rossii [The open letter of the Karaimes of Russia to the Russian public, to the President, to the Prime Minister, to officials of all levels and simply to citizens of Great Russia]. (2014). *karaims.com*. Retrieved from <http://www.karaims.com/page.php?cod=ru&page=448&node=447> [in Russian].
9. Rezoliutsiya Natsionalnogo siezda krymskikh karaimov-tiurkov. Prinyata yedinoglasno delegatami Natsionalnogo siezda krymskikh karaimov-tiurkov 20 maya 2016 hoda [Resolution of the National Congress of Crimean Karaimes-Turks in 2016. Adopted unanimously by the delegates of the National Congress of Crimean Karaites-Turks on 2016, May 20]. *karai.crimea.ru*. Retrieved from <http://karai.crimea.ru/933-rezolyuciya-nacionalnogo-sezda-krymskix-karaimov-tiurkov-2016-g.html> [in Russian].
10. Tymchenko, L. (2016). Kontsept «korinni narody» v suchasnomu mizhnarodnomu pravi (na prykladi karaimiv) [Concept "indigenous peoples" in contemporary international law (for example, Karaimes)]. *Evrotsky politicky a pravni diskurz – European political and law discourse. Vol. 3, Iss. 6, 7–16*. *irbis-nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=EJ000130/2016/3/6 [in Ukrainian].
11. FZ RF O garantiyakh prav korennykh malochislennykh narodov Rossiyskoy Federatsii: prinyat 30 aprelya 1999 goda № 82-ФЗ [RF FZ On guarantees of the rights of indigenous small-numbered peoples of the Russian Federation from 1999, April 30 № 82-FZ]. (n. d.). *kremlin.ru*. Retrieved from <http://www.kremlin.ru/acts/bank/13778> [in Russian].
12. Loode, O. (2014). Kafkianskaya vneshnyaya politika Rossii, ili v chom vinovaty molodyye finno-ugry? [Kafkaian foreign policy of Russia, or what is the fault of the young Finno-Ugrians?]. *uralistica.com*. Retrieved from <http://uralistica.com/profiles/blogs/loode-v-chem-vinovaty-molodye-finno-ugry> [in Russian].

13. Belitser, N. (2017). *Krymski tatory yak korinnyi narod [Crimean Tatars as an indigenous people]*. Kyiv: Natsionalne hazetno-zhurnalne vydavnytstvo [in Ukrainian].
14. Postanovleniye VR ARK O garantiyakh vosstanovleniya prav krymskotatarskogo naroda i ego integratsii v krymskoe soobshchestvo: prinyato 11 marta 2014 goda № 1208/30–10 [At a resolution of the Crimean Parliament recovery Warranty rights krymskotatarski people and its integration in the Community Krymskoye from 2014, March 11 № 1208/30-10]. (n. d.). *crimea.gov.ru*. Retrieved from <http://crimea.gov.ru/draft-card/3572> [in Russian].
15. Ukaz Prezidenta RF O merakh po reabilitatsyi armianskogo, bolharskogo, grecheskogo, krymskotatarskogo i nemetskogo narodov i gosudarstvennoy podderzhke ikh vozrozhdeniya i razvitiya: prinyat 21 aprelya 2014 goda № 268 [Presidential Decree On measures to rehabilitate the Armenian, Bulgarian, Greek, Crimean Tatar and German peoples and state support for their revival and development from 2014, April 21 № 268]. (n. d.). *rg.ru*. Retrieved from <https://rg.ru/2014/04/21/reabilitaciya-site-dok.html> [in Russian].
16. Vstrecha s predstavitelyami krymskikh tatar (16.05.2014) [Meeting with representatives of the Crimean Tatars (16.05.2014)]. *kremlin.ru*. Retrieved from <http://kremlin.ru/events/president/news/21028>[in Russian].
17. Integratsiia krymskykh tatar v ukrainske suspilstvo: problemy i perspektivy [Integration of Crimean Tatars into Ukrainian society: problems and prospects]. (2004). *old.niss.gov.ua*. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/book/krim.htm> [in Ukrainian].
18. Babin, B. (2014). Status korinnykh narodiv u suchasnomy mizhnarodnomu pravi [The status of indigenous peoples in contemporary international law]. *studfiles.net*. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/2414605> [in Ukrainian].
19. European Parliament resolution on the Crimean Tatars (2016/2692(RSP)). (n. d.). *europarl.europa.eu*. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P8-RC-2016-0582&language=EN> [in English].
20. V Londone podderzhali sozdaniye Mezhdunarodnogo dvizheniya solidarnosti s krymskimi tatarami [In London, they supported the creation of the International Solidarity Movement with Crimean Tatars]. (n. d.). *islam.in.ua*. Retrieved from <http://islam.in.ua/ru/novosti-v-mire/v-londone-podderzhali-sozdanie-mezhdunarodnogo-dvizheniya-solidarnosti-s-krymskimi> [in Russian].